

**«МЫ, КОРСАКІ ЗАЛЕСКІЯ І БАБЫНІЦКІЯ,...»:
кланавая салідарнасць як элемент шляхецкай культуры Полаччыны ў XVII ст.**

Галубовіч В.У.

Палітычная і культурна-гістарычная адметнасць Полаччыны ў складзе Вялікага Княства Літоўскага даўно стала агульнапрызнаным фактам. Праяўлялася яна найперш ва ўласцівым палачанам імкненні да самастойнасці, што было не толькі вынікам больш 400 гадовага існавання Полацкага княства. Уласцівыя палачанам традыцыі сумеснага вырашэння актуальных грамадскіх праблем трансфармаваліся ў часы ВКЛ, з аднаго боку, у гарадское самакіраванне, а з іншага, у мясцовыя соймы, сумесныя нарады лакальнай эліты: ураднікаў, баярства і мяшчан. Пазней прадстаўнічыя інстытуты сталі асобнымі, выключна шляхецкімі, установамі. Выдатным прыкладам рэгіянальнай самасвядомасці з'яўляецца гісторыя змагання полацкай шляхты за права выбару ваяводаў у XVI-XVII стст.¹. Апроч таго, Полацк быў духоўным цэнтрам Падзвіння, галоўным асяродкам культуры, дзякуючы царкве², якая была ці не адзіным грамадскім інстытутам, які дбаў пра культурную спадчыну, што, праўда, у межах пэўнай тэндэнцыі.

Але мазаіка, з якой складаецца ўнікальнасць Полаччыны не будзе поўнай, бадай, нават незразумелай, калі не бачыць іншыя кантунуумы, без якіх не мае сэнсу ўвогуле “рэканструіраваць” гісторыю, тым больш, ёй ганарыцца. Маём на ўвазе найперш людзей, грамадскія адносіны і структуры. Пры ўсёй зменлівасці і нетрываласці жыцця, уласцівай чалавеку ў мінулым, тым не менш, людзі выпрацавалі механізмы выжывання, адным з якіх, а, магчыма, найважнейшым была родавая салідарнасць. У традыцыйным станавым грамадстве сваяцкія адносіны адыгрывалі выключную ролю. Дарэчнымі тут будуць словы французскага гісторыка Марка Блока: “... *росквіт асабістага заступніцтва і падпарадкавання, так уласцівы для соцыўма, які мы называем феадальным, быў азнаменаваны таксама ўмацаваннем сваяцкіх сувязей; часіны былі цяжкія, дзяржаўная ўлада бяссільная, і чалавек быў зацікаўлены ў невялікай групе людзей, якой бы яна ні была, якая б магла яго падтрымаць і аказаць дапамогу*”³. Гэта датычылася ўсіх сацыяльных груп, у тым ліку і шляхты. Зразумела, што далёка не кожны род выжываў у генетычным спаборніцтве, а ў лакальную гісторыю сваю разнастайнасць уносілі ўнутраныя і знешнія мігранты, тым не менш, бадай, кожны рэгіён ВКЛ можна маркіраваць шэрагам кланаў, якія з’яўляліся нязменнай і арганічнай часткай мясцовага грамадства. Здольнасць выжываць і дамінаваць, несумненна, з’яўляецца вынікам спалучэння біялагічных і сацыяльных фактараў. Сярод апошніх для ўласна выжывання фактар салідарнасці адыгрываў вельмі істотную ролю. Якія роды полацкай шляхты аказаліся здольнымі прадэманстраваць стабільнае генетычнае і сацыяльнае здароўе ў XVI-XVIII стст.? Корсакі, Глазкі, Эпімахі, Цяпінскія, Мяніцкія і інш. Уласна яны і былі тымі гарызантальнымі і вертыкальнымі ланцужкамі, якія вызначалі ў прамым і пераносным сэнсе слова “фізіяномію” Полаччыны ў гэты час. Прадстаўнікі гэтых кланаў як носбіты лакальнай самасвядомасці выступалі салідарна ад імя сваяго рэгіёну, бараніць яго інтарэсы.

Усталяванне саслоўнай мадэлі грамадства ў ВКЛ да сярэдзіны XVI ст., што было звязана, у першую чаргу, з фармаваннем шляхецкага стану, змяняла і формы салідарнасці ў грамадстве. У шляхты, якая набыла ў выніку рэформаў сярэдзіны XVI ст. «пакет» прывілеяў, стала больш выразна выяўляцца агульнаграмадзянская і кастава-саслоўная салідарнасць. Прывіліяванаму стану ВКЛ была ўласціва і родавая салідарнасць. Класічныя ўзоры такой кансалідацыі дэманстравалі Радзівілы, якія маглі належаць да розных галінаў і канфесій, нават канфліктаваць, але ў пэўных прэстыжных для ўласнага Дому пытаннях

¹ Галубовіч, В. Полацкая шляхта і дынастыя Вазаў. Мінск: А.М. Янушкевіч, 2016. С. 15-30, 48-50.

² Варонін, В. Полаччына і палачане ў нацыянальна-культурным і рэлігійным жыцці Вялікага княства Літоўскага першай паловы XVI ст. // Białoruskie zeszyty historyczne. № 17. 2002. S. 216-218.

³ Блок, М. Феодальное общество. М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003. С. 142.

выступалі кансалідавана. Гэта не магла не бачыць шляхта, якая шмат у чым капіравала паводзіны “*першых сярод роўных*”. Такая стратэгія была ўласцівая і прадстаўнікам найбольш уплывовага шляхецкага роду Полаччыны – Корсакам.

Выява герба Корсакаў

Тое што азначала “гісторыя” Корсакаў для Полаччыны можна праілюстраваць вельмі красамоўнымі фактамі. Корсакі з’яўляюцца самым старажытным полацкім баярскім родам, чыя генеалогія ўзыходзіць да XIV ст. З гэтага пункту гледжання канкурэнтамі іх маглі быць толькі Друцкія князі⁴. Пратапласта роду – Фёдар уваходзіў у склад баярскай рады пры полацкім князі Андрэі⁵. У XV ст. заслугі Корсакаў былі нагэтулькі значныя, што вялікія князі прызначалі іх сваімі намеснікамі ў Полацку, што з’яўлялася сведчаннем асаблівага даверу, паколькі пасада гэтая наздвычай рэдка перадавалася прадстаўнікам мясцовага грамадства⁶. Пра памеры магутнасці Корсакаў яскрава сведчаць дадзеныя перапіса войска ВКЛ 1528 г., паводле якога яны выстаўлялі амаль палову (49,5 %) усіх шляхецкіх вершнікаў, а паводле рэвізіі 1552 г., гэта лічба была больш сціплай, але вельмі значнай – 31,6%⁷. Пры гэтым у 1552 г. амаль 10 % усяго шляхецкага войска ваяводства фармаваў найбольш заможны шляхціц Дмітр Корсак⁸. Найбольш жа ўражвае статыстыка, паводле якой, у маёнтках Корсакаў жыло больш 40 % усіх шляхецкіх сялян Полаччыны⁹.

Цікавым фактам з’яўляецца тое, што з ліку полацкай шляхты толькі Корсакі аказаліся здольнымі на стварэнне сваёй родавай “міфалогіі” па матывах вядомых летапісных апавяданняў, і, напэўна, ім імпанавала паданне пра сваяцтва з вялікім князем Свідрыгайлам, што “рабіла” кроў у іх жылах надзвычай высокароднай¹⁰. Абысці ўвагай і гонарам такіх “князеў-паўкровак” не маглі і складальнікі геральдычна-генеалагічных прац ужо ў XVI ст. У адным з найбольш аўтарытэтных выданняў таго часу, гербоўніку Барташа Папроцкага “*Гняздо цноты*”, адмыслова змешчаны корсакаўскі герб “Катвіца” і шаблонная выява прадстаўнікоў роду з адзнакай “*Дом паважаны Корсакаў, старадаўні і магутны*”¹¹.

⁴ Рыбчонок, С. Родословие князей Друцких в XIV-XVII вв. // Друцк: Друцк и Друцкая волость (княжество) в IX-XII вв., летопись древних слов, князья Друцкие и их владения в XIII-XVIII вв., ремесло, промыслы, торговля (по данным археологии, нумизматики, письменных источников), памятники архитектуры и объекты туризма. Минск: Беларуская наука, 2014. С. 219-234.

⁵ Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв. Том II. М., 2015. С. 385.

⁶ Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв. Том II. М., 2015. С. 413-414.

⁷ Варонін, В. Сацыяльна-эканамічнае і палітычнае развіццё Полацкага ваяводства ў першай палове XVI стагоддзя. Дысертация на суісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук. Мн.: БДУ, 2000. С. 69.

⁸ Варонін, В. Сацыяльна-эканамічнае і палітычнае развіццё Полацкага ваяводства ў першай палове XVI стагоддзя. Дысертация на суісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук. Мн.: БДУ, 2000. С. 71.

⁹ Варонін, В. Сацыяльна-эканамічнае і палітычнае развіццё Полацкага ваяводства ў першай палове XVI стагоддзя. Дысертация на суісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук. Мн.: БДУ, 2000. С. 71.

¹⁰ Галубовіч, В.У. Miscellanea historica polocensia = Даследаванні па гісторыі Полаччыны XII-XVII стст. Гродна: ГДАУ, 2014. С. 29.

¹¹ Paprocki, B. Gniazdo cnoty, skąd herby rycerstwa sławnego Krolewstwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskiego ... i inszych państw do tego krolewstwa należących książąt u panow początek swój mają. Krakow, 1578. S. 1198.

Dom zasný Korsakow składowa
wnu y męznu.

Выява Корсакаў з гербоўніка Б. Папроцкага

У эпоху праўлення манархаў дынастыі Вазаў Корсакі ў цэлым захоўвалі трывалыя ўплывы на Полаччыне, што выявілася ў іх заўсёднай прысутнасці ў мясцовай адміністрацыі, выкананні пасольскіх і дэпутацкіх функцый¹². Корсакі былі ў першых шэрагах грамадскіх актывістаў і ўвогуле былі здольныя на мабілізацыю свайго “дэмаграфічнага” патэнцыялу на масавыя антыпраўныя акцыі: разбурэнне полацкага кальвінскага збора ў 1638 г., штурм полацкага замка ў 1641 г.¹³.

Унікальным прыкладам магчымасцяў роду Корсакаў дзейнічаць салідарна ў імя агульных інтарэсаў з’яўляецца невядомая пастанова, копія якой захавалася ў адзінай земскай кнізе Полацкага ваяводства першай паловы XVII ст.¹⁴. Аўтарамі пастановы, якая была разгледжана на сесіі земскага суда ў 1623 г., выступілі полацкія зямляне, прадстаўнікі выключна аднаго роду – Корсакаў: Міхал, полацкі гродскі суддзя, Ёзаф, Багдан, Мізаэль, Аляксандр, Габрыэль, Ян, Тобіяш.

Ухвалены Корсакі дакумент меў прынятую ў практыцы шляхецкага справаводства форму. Звычайна соймавыя пастановы, у тым ліку і полацкай шляхты, пачыналіся з шаблону “Мы, ураднікі, саноўнікі...”, які засведчваў кансалідаваную пазіцыю адносна прынятых рашэнняў. Цікава, што выкарыстанне займенніка “Мы” з’яўляецца дастаткова архаічнай формай выказвання аднадумства¹⁵. Корсакі выкарысталі ўласцівую для соймавых пастановаў інтытуляцыю не для адзначэння свайго сацыяльнага статусу, а для таго, каб падкрэсліць праналежнасць да аднаго роду: “**Мы, Корсакі Залескія і Бабыніцкія, ...абвешчаем нашым супольным лістом...**”. Адметнасць гэтай пастановы палягае на тым, што Корсакі фактычна выступалі ад імя асобнага сямейнага “схода”, тым больш, што колькасць прысутных на ім прадстаўнікоў роду склала ці не палову складу некаторых нарадаў полацкай шляхты¹⁶. Для большай веры дакумент быў засведчаны падпісамі, якіх па арыгінальнай характарыстыцы было “*немало*”. Цікава, што параўнанне спісаў падаўцаў заявы і падпісантаў дазваляе сцвярджаць, што Корсакаў было на сходзе не восем, а больш. Магчыма, яны не адносіліся да Залескай і Бабыніцкай галін: Абрам і Дмітр Корсакі.

Інтытуляцыя актыкаванага дакумента выклікае пэўную цікавасць не толькі ў кантэксце супольнага выступлення прадстаўнікоў роду, але і фактычнай колькасці залескіх і бабыніцкіх Корсакаў. Справа ў тым, што на 1623 г. паўнапраўных прадстаўнікоў залескай лініі было, мякка кажучы, не шмат, а ўласна полацкі падкаморы Крыштап Раман, і, магчыма, яго бяздзетны брат Аляксандр, калі дапусціць, што апошні і

¹² Галубовіч, В. Полацкая шляхта і дынастыя Вазаў. Мінск: А.М. Янушкевіч, 2016. С. 65-66, 74-77, 169-170.

¹³ Галубовіч, В.У. Miscellanea historica polocensia = Даследаванні па гісторыі Полаччыны XII-XVII стст. Гродна: ГДАУ, 2014. С. 159, 176-181.

¹⁴ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1778. В. 1. Спр. 1. Арк. 108 адв.-110.

¹⁵ Інтытуляцыі з праекта гандлёвай дамовы Полацка з Рыгай ад 21 чэрвеня 1405 г., пацвярджальнай граматы аб гандлёвай дамоўе Полацка з інфлянцкім магістрам і Рыгай ад 14 траўня 1407 г. выразна сведчаць пра ўласцівую жыхарам Полаччыны самасвядомасць, якая адлюстроўваецца ў выразах: “**Мы полочане...**”, “**А се мы, полочане, вси добрыи люди и малыи...**”, “**Мы, мужи полочяне...**”: Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв. Том II. М., 2015. С. 137-138, 151-153.

¹⁶ Галубовіч, В. Полацкая шляхта і дынастыя Вазаў. Мінск: А.М. Янушкевіч, 2016. С. 52-57.

Аляксандр Корсак, які падпісаў дакумент, адна і тая ж асоба¹⁷. Пры любым раскладзе большасць падпісаў пад дакументам належала прадстаўнікам бабыніцкай лініі, аднак Корсакі Залескія ў інтытуляцыі названыя першымі, больш таго, згодна з пастановай, менавіта полацкі падкаморы Крыштап Раман Корсак¹⁸ павінен быў прадстаўляць інтарэсы і Залескай, і Бабыніцкай галін роду. Абранне прадстаўніком схода Крыштапа Корсака, аднаго з вышэйшых павятовых ураднікаў, які меў сувязі пры двары, бо з'яўляўся каралеўскім струкчашнікам, ды быў не самым бедным прадстаўніком роду, як галоўны спадчыннік па сваім бацьку і братах¹⁹, сведчыла пра рэальныя ўплывы асобных галінаў роду. Дарэчы, Корсакі Залескія ў вачох сваіх менш заможных сваякоў выглядалі праўдзівымі “дабродзеямі”. Варта толькі прыгадаць, што іншы бяздзетны брат Крыштапа Рамана – Ян Мікалай, які зрабіў кар’еру на дзяржаўнай службе і памёр, займаючы пасаду земскага ашмянскага суддзі ў 1618 г., у тастаменце, напісаным у 1616 г., фундаваў у Вільні так званую “Корсакаўскую бурсу” на 20 студэнтаў, з ліку якіх 10 павінны былі быць “Корсакамі”: на гэтыя мэты ён прызначыў свой віленскі дом, маёнтак Яшаў і 800 коп літоўскіх грошаў²⁰. Уплывовыя ўладары Залесся, якія былі каталікамі ў першым пакаленні, былі прыкладам таго, што давала канверсія ў эпоху Жыгімонта Вазы.

На вялікі жаль, імёны шляхціцаў, якія падпісалі ўхвалу, амаль не суадносяцца са звесткамі пра бабыніцкую галіну ў гербоўніках²¹. З пэўнай доляй упэўненасці, можна сцвярджаць, што адзін з ініцыятараў ухвалы, Мізаэль, быў сынам Рамана Васілевіча Корсака з бабыніцкай лініі, які толькі сыноў меў 15, калі верыць генеалогіі XVIII ст.²². Такая “ураджайнасць” стымулявала Корсакаў шукаць любыя шляхі для ўласнага ўтрымання, у тым ліку не скідаўся з рахунку шанец на вяртанне некалі прыналежных Корсакам уладанняў. Унікальны характар мае згадка пра Міхала Грыгоровіча Корсака, які займаў пасаду полацкага гродскага суддзі ў 1623 г. Корсакі з імёнамі Багдан, Абрам, Тобіяш Дмітравіч, Міхаіл (Міхал?) вядомыя, але па больш позніх матэрыялах²³. Хто такія Ёзаф, Ян і Габрыэль Корсакі на падставе гербоўнікаў высветліць не ўдалося.

Несумненна, што пра прынятую пастанову ведалі прадстаўнікі іншых галінаў роду Корсакаў, у тым ліку тыя з іх, хто займаў высокія пасады: у 1622 г. полацкім кашталянам з’яўляўся Ян з Галубіцкай галіны роду, войскім полацкім – яго брат Астафі Корсак, а харужым – сын Яна Грыгоры²⁴. Але ініцыятыву сваіх Залескіх і Бабыніцкіх сваякоў паны на Галубічах ізноў жа “салідарна” праігнаравалі. Пра падставы такой сітуацыі можна толькі здагадацца.

¹⁷ Таксама вядомыя імёны сыноў Крыштапа Рамана Корсака – Казімір Уладзіслаў, Геранім, Марцін і Уладзіслаў Ян, але іх няма ў спісе падпісантаў дакумента: Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 173-174.

¹⁸ Пасаду падкаморыя займаў у 1618-1642 г.: Радаман, А., Галубовіч, В., Вілімас, Д. Земскія ўраднікі Полацкага ваяводства (другая палова XVI- першая палова XVII стст.) // *Commetarii polocenses historici*. 2004. T.I. С. 73.

¹⁹ Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 173-174.

²⁰ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku: spisy*. T. 1. Województwo wileńskie XIV-XVIII wiek. Warszawa: «DiG», 2004. S. 281; Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 173.

²¹ Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 178-181.

²² Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 179.

²³ Узельнікі штурма полацкага замка ў 1641 г.: Галубовіч, В.У. *Miscellanea historica polocensia* = Даследаванні па гісторыі Полаччыны XII-XVII стст. Гродна : ГДАУ, 2014. С. 176.

²⁴ Wolff, J. *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386-1795*. Kraków: Druk. Wł. Ananicza i Spółki, 1885. S. 126; Радаман, А., Галубовіч, В., Вілімас, Д. Земскія ўраднікі Полацкага ваяводства (другая палова XVI- першая палова XVII стст.) // *Commetarii polocenses historici*. 2004. T.I. С. 74-75.

Каталізатарам правядзення Корсакамі уласнага “схода” і прыняцця адпаведнай пастановы была перадсоймавая кампанія 1622 г. Пад час яе, 13 снежня 1622 г., у Полацку адбыўся перадсоймавы соймік, які папярэднічаў скліканаму на 24 студзеня 1623 г. сойму²⁵. Парламенцкая кампанія праходзіла на тле росту міжканфесійнага супрацьстаяння на Полаччыне, дзе ўніаты на чале з Я. Кунцэвічам уступілі ў адкрыты канфлікт з праваслаўнымі²⁶. Сітуацыю, якая склалася ў полацкай епархii ведалі за межамі ВКЛ, і праваслаўная шляхта той жа Валыні склала адпаведную скаргу, дзе выступала ў абарону сваіх аднаверцаў²⁷. Больш таго, на сойм у Варшаву прыбыла асобная дэлегацыя ад праваслаўных палачан са скаргамі на пераслед з боку Кунцэвіча²⁸. Малаверагодна, каб полацкі соймік быў у баку ад гэтых падзей²⁹. На сойміке, відавочна, быў абмеркаваны шырокі спектр як актуальных, так і звычайных для “шляхецкай рэспублікі” і яе рэгіёнаў праблем. Але адно “традыцыйнае” лакальнае пытанне, справа паноў Корсакаў, на гэты раз фактычна выключалася з абавязковай кампетэнцыі соймавых паслоў.

Справа ў тым, што полацкі перадсоймавы соймік быў выкарыстаны як нагода для асобнай сустрэчы, па “*патрэбах дамоўства нашага Корсакаўскага*”. **У выніку ў Полацку адбылася ўнікальная падзея – сход прадстаўнікоў аднаго шляхецкага роду.** Асобным пытаннем з’яўляецца статус гэтага мерапрыемства, якое было адной з форм так званых “з’ездаў арганізаваных самім грамадствам”, якія, па сутнасці, былі тымі ж павятовымі соймамі³⁰. Тое, што “соймік” Корсакаў праходзіў па звычайным для такіх шляхецкіх сходаў схеме не выпадае сумнявацца, больш таго, ён быў праведзены не адзін раз!

Непасрэднай мэтай схода прадстаўнікоў “сям’і” у снежні 1622 г. была арганізацыя пасольства да манарха. Удзельнікі сойма “згодна” абралі свайго пасла “*брата нашага*” да караля. Місію гэту мусіў выканаць полацкі падкаморы Крыштап Корсак. Яму даручалася прадставіць манарху просьбу аб вяртанні некалі страчанай Корсакамі на карысць маскоўскай дзяржавы маёмасці. Актуальнасць гэтага пытання была выклікана вяртаннем Севершчыны ў склад Рэчы Паспалітай, з чым Корсакі звязвалі надзеі на “рэстытуцыю”. Змест жа пастановы непасрэдна датычыўся вырашэння праблемы, якая ўзнікла ў сувязі з выпраўленнем пасла ў Варшаву.

Удзельнікі корсакаўскага “сойміка” не толькі абралі пасла, але і прынялі пастанову аб фінансаванні падарожжа. Памер “страўных” грошай, якія належала атрымаць падкаморыю на падарожжа ў Варшаву склаў 300 злотых, што было сумай вялікай. Стандартная стаўка, вызначаная Статутам 1588 г. для Полацкага ваяводства, складала 160 коп літоўскіх грошаў, альбо ў пераліку – 400 злотых³¹. З улікам таго, што ў першай чвэрці XVII ст. кошт побыту на сойме склаў 100-150 злотых, прызначаных падкаморыю

²⁵ Радаман, А. Сойм // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т. 6. Кн. 1. Мн.: БелЭн, 2001. С. 381.

²⁶ З сакавіка 1621 г. уніаты сталі адбіраць цэрквы ў праваслаўных найперш у Полацку і Віцебску: Kempa, T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. S. 335.

²⁷ Kempa, T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. S. 338-339.

²⁸ Kempa, T. Wobec kontrreformacji. Protestanci i prawosławni w obronie swobód wyznaniowych w Rzeczypospolitej w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007. S. 344-345.

²⁹ Выправа адмысловай “антыкунцэвіцкай” дэлегацыі на сойм можа сведчыць пра тое, што полацкі перадсоймавы соймік прайшоў, па меншай меры часткова, пад уплывам уніяцкага архіепіскапа і пракаралеўскай “партыі”, што даказвае абранне паслом “рэгаліста” Даніэля Шчыта Забельскага. На сойме 1623 г. у склад адной з камісій быў прызначаны Д. Шчыт Забельскі, прадстаўнік Полацкага ваяводства. З гэтага вынікае, што ён быў паслом, паколькі камісараў прызначалі “з Пасольскага Кола”: VL. T. III. 1859. S. 218-219. Цікава, што ён жа прысутнічаў(?) пры актыкацыі пастановы, як земскі падсудак!

³⁰ Rachuba, A. Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763. Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 2002. S. 288-291.

³¹ Rachuba, A. Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763. Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 2002. S. 139.

грошай было больш чым дастаткова³². Цікава, што суму належала ўзяць з арэнды “млына нашага, які размяшчаўся ля полацкага замка”³³ ад Яна Корсака на Галубічах, полацкага кашталяна. Пастанова абавязвала яго перадаць грошы на працягу аднаго тыдня, але “Пан Полацкі” свайго абяцання не выканаў і грошы не аддаў³⁴. У выніку Крыштап Корсак стаў адмаўляцца ехаць на сойм і, адпаведна, плаціць за агульную справу з ўласнай кішэні. Рашэнне было знойдзена ізноў жа дзякуючы непераадольнаму жаданню вырашыць “вельмі патрэбную справу для нашага дамоўства”. Праз месяц пасля правядзення перадсоймавага сойма Корсакі сабраліся ў Полацку яшчэ раз. На **сходзе, які адбыўся 12 студзеня 1623 г.**, была прынята пастанова, якую 14 студзеня адмыслова актыкавалі ў кнігі земскага суда. З мэтамі кампенсацыі выдаткаў падкаморыя на падарожжа да Варшавы Корсакі прынялі пастанову аб перадачы яму на чатыры гады права арэнды млына. Калі б млын на працягу тых чатырох гадоў зламаўся, то тэрмін арэнды павелічваўся. Больш таго, падкаморыю нават дазволілі не рабіць “лічбы”, г. зн., справаздачы з таго, колькі ён заробіць. Дадзеная пастанова была падмацавана і абяцаннем салідарнай падтрымкі падкаморыя ў выпадку, калі б Ян Корсак адмовіўся перадаваць млын ці чыніў падкаморыю шкоды. Залескія і Бабыніцкія Корсакі гарантавалі супольную падтрымку і абарону: “**мы маем заступнацца**”. Была агаворана і яшчэ адна акалічнасць. Паколькі млын быў здадзены ў субарэнду пану Сакоўскаму, то пастанова дазваляла яму датрымаць арэнду да 1624 г., а дакладней да дня Святых Пятра і Паўла па рымскім календары, пасля чаго арэда пераходзіла да падкаморыя.

Вынікі сойма 1623 г. былі адносна сціплымі: 30 пастановаў, але ніводная з іх “Дома Корсакаў” не датычылася, у адрозненні полацкага ваяводы, якому асобнай канстытуцыяй было пацверджана права на Больніцкую дзяржаву³⁵. Невядома, ці трапіў падкаморы на прыём да манарха, але нават калі і так, то сумніўна, каб той нейкім чынам адрэагаваў, бо “проста так” аддаваць землі на Севершчыне манархі з дынастыі Вазы не збіраліся і пасля далучэння яе да Рэчы Паспалітай.

Для полацкіх Корсакаў змаганне за “страчаную спадчыну” ператварылася ў зацягнуты на дзесяцігоддзі “працэс”. Так, іх намаганнямі патрабаванне аб кампенсацыі за свае землі было ўнесена ў інструкцыю полацкім паслам на сойм 1611 г.³⁶, а ў інструкцыі на сойм 1638 г. апынуўся наступны красамоўны пункт “**Петыцыя за Дом іх міласцей паноў Корсакаў, ад тых асоб, якія да гэтага Дома належаць і якія на кожным сойме нагадваюць пра сваю ўласнасць ...і правы маюць на розныя ўладанні на Севершчыне...**”³⁷. З гэтага вынікае, што эфектыўнасці такія звароты не мелі. Сама ж практыка раздачаў зямель на Смаленшчыне і Севершчыне, далучаных да ВКЛ пры Жыгімонце Вазе, напэўна, не засноўвалася на прынцыпе рэстытуцыі. Але гэта не азначае, што Корсакі не мелі магчымасці атрымаць землі ў Смаленскім ваяводстве: рэстр падымнага падатку Смаленскага ваяводства 1650 г. сярод сплатнікаў падаткаў фіксуе некалькіх Корсакаў, у

³² Rachuba, A. Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763. Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 2002. S. 140.

³³ Пад „нашым” маецца на ўвазе млын на Палаце, які знаходзіўся ў супольным карыстанні роду Корсакаў яшчэ з XVI ст.: “...вси панове Корсаки на реце Полоте, под замкомъ Полоцкимъ мають млынъ, с которого им вымелки идутъ”: Полоцкая ревизия 1552 года / Ред. И.И. Лаппо. М.: Унив. Тип., 1905. С. 104.

³⁴ Не маючы іншых сведчанняў, акрамя ўхвалы, складана казаць пра тое, што сапраўды абяцаў Ян Корсак Галубіцкі сваім “братам”. Рэпутацыя кашталяна, несумненна, пацярпела, бо, згодна ўхвале, ён не стрымаў сваё абяцанне. Але з іншага боку, Корсак, які шмат гадоў займаў розныя пасады ў павятовай адміністрацыі, быў некалькі разоў намінаваны манархам на сенатарскія пасады, у тым ліку на ўрад Смаленскага ваяводы, наўрад моцна залежаў ад меркавання дзясятка сваіх “далёкіх” сваякоў: Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 188.

³⁵ Volumina legum. T. III. Petersburg, 1859. S. 220-221.

³⁶ Biblioteka PAU i PAN w Krakowie. Rks. 365. S. 52-52 v.

³⁷ РНБ в СПб. АД. № 124. С. 168.

тым ліку Рамана з бабыніцкай лініі, які ў 1631 г. атрымаў маёмасць Чаплін у Бельскім тракце³⁸.

Род Корсакаў можна і трэба лічыць “знакавым” для Полаччыны. Дамінацыя Корсакаў была вынікам іх разгалінаванасці і “кроўнай” салідарнасці. Уплывы іх праяўляліся не толькі ў кантролі часткі павятовых урадаў, валоданні значнымі матэрыяльнымі рэсурсамі, але і ва ўнікальнай для рэгіёну і, напэўна, для ўсяго ВКЛ, здольнасці да самаарганізацыі і кансалідацыі супольных інтарэсаў, што знайшло адлюстраванне ў правядзенні “сходаў” на ўзор шляхецкіх соймаў, з удзелам толькі прадстаўнікоў свайго роду. На колькі такая практыка была распаўсюджана, сказаць складана, **але арганізацыя “сямейных сустрэч” практыкавалася, прынамсі, у другой палове XVII ст.**³⁹. Важнай падставай для сходаў было пачуццё прыналежнасці да адного роду (своеасаблівым “перажыткам” гэтага была супольная маёмасць, што стагоддзямі знаходзілася ў агульным распараджэнні), хаця далёка не ўсіх Корсакаў гэта прымушала да салідарызацыі з сваімі сваякамі.

Дадатак

14 студзеня 1623 г. / Полацк – Актыкацыя ў кнігі Полацкага земскага суда настановы, прынятай 12 студзеня 1623 г. на сходзе (сойміке) прадстаўнікоў роду Корсакаў аб перадачы Крыштапу Корсаку, полацкаму падкаморыю, у арэнду млына на Палаце ў якасці кампенсацыі за выдаткі на выправу да манарха ў Варшаву.

|| [Арк. 108 адв.]

Року тисеча шест сот двадцат третего м(е)с(е)ца генъвара чо|тырнадьцатого дня, листь запис их м(ило)сти его м(ило)сти п(а)на | Михала || [арк. 109] Михала Грыгоревича Корсака суди кгородского полоцкого П(а)на Езофа, | Пана Мизаеля, Пана Алексъсандра, П(а)на Кгабрыеля, Пана | Яна и П(а)на Тобияша Корсаковъ данный его м(ило)сти Пану | Крышьтофу Корсаку подкоморому воеводства Полоцкого | на млын Корсаковский на Полоте у Полоцку стоячий.

На рокох судовых земьских трикрольских порадкомъ права поспо|литого прыпалых и судовне у Полоцку отправованых перед на|ми Алексъсандромъ Тишкевичом, судею, Даниелемъ Щитомъ Забельским, | подсудькомъ, а Михалом Тишкевичом, писаромъ, врадниками г(оспо)д(а)рскими | судовыми земьскими воеводства Полоцкого постановившысе | очевисто их м(и)л(ос)ть, его м(и)л(ос)ть Панъ Михал Корсакъ, судя кгородский по|лоцкий, Панъ Езофъ, Панъ Богданъ, Панъ Мизаель, Панъ Алексъсан|дер, панъ Кгабрыель, Панъ Ян, Панъ Тобияш Корсаки, оповеда|ли и покладали листь свой доброволный запис под печатми и с под|писами рукъ своих такъ теж под печатми и с подписами рукъ людей | зацьных печатаров на то от их м(и)л(ос)ти упрошоных, земян воеводства | Полоцкого данный его м(и)л(ос)ти Пану Крышьтофу Корсаку подкоморому |

³⁸ Metryka Litewska: rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego: województwo smoleńskie 1650. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009. S. 117; Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 180.

³⁹ Так, 15 чэрвеня 1668 г. у Полацку адбыўся чарговы “корсакаўскі соймак”, на якім было пастаноўлена перадаць той самы млын на Палаце пану Міхалу Корсаку ў карыстанне да 1669 г. Сярод падпісантаў дакумента былі, па аўтэнтычным выразе, выключна “**шляхціцы Корсакі**”: Юры, Геранім, Сымон, Самуэль, Захарыяш, Уладзімір, Самуэль (іншы), Стэфан, Марцыян Збігнеў, Канстанцін Казімір, Траян, Максіміліян, Станіслаў Казімір, Аляксандар і сам Міхал Крыштафавіч: Історико-юридические материалы, извлеченные из актов книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 28. Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1900. С. 234-235.

воеводства Полоцкого, на реч нижей в томъ листе помененую, а по|кладаючи тот листъ свой и зезволившы на все то, што в нем описа|но естъ, ствержаючи его во всем устне а добровольне признали | и просили абы до книгъ земьских Полоцких вписан былъ, кото|рого листу мы суд огледавъшы и читаного выслухавшы велели | есмо до книг уписать и уписуючы слово от слова такъ се в собе | маеть

Мы, Korsacy Zaliescy y Bobyniscy, osoby nizey pomie|nieni, ktorzysmy się przy pieczęciach naszych do tego listu naszego | ręкома swemi podpisali, oznaymuiemy tym listem naszym spolnym | yz zyachawszy się my tu do Połocka na seimik od Jego Kro(lewskiey) m(iło)sci przed | seymem złożony w roku przeszłym tysiąc szesc set dwudziestym | wtorym m(iesia)ca Decembra trzynastego dnia, będących własnych potrze|bach domowstwa naszego Korsakowskiego potrzebach używszy | zgodnie Pana brata naszego Jego m(iło)sci Pana Krzysztofa Korsaka | podkomorzego połockiego na ten blisko przeszły seim do Warsza|wy do Jego Kro(lewskiey) m(iło)sci posłem wyprawilismo poruczywszy | Jego m(iło)sci prozby domowstwa naszego do Jego Kro(lewskiey) m(iło)sci o maiet|nosci nasze do Ziemie Siewierskiey zagraniczonych posta|nowiwszy Jego m(iło)sci dac na strawę złotych trzysta, ktorze pieńiodze Jego m(iło)sci Pan Jan Korsak na Hołubiczach, kasztelan | połocki z arędy młynu naszego pod zamkiem Połockim będącego | do || [Арк. 109 адв.]do Jego m(iło)sci Pana podkomorzego po tym postanowieniu naszym | nadaley w tydzien oddac miał, a yz Jego m(iło)sc Pan Połocki⁴⁰ wed|ług obietnicy swey z arędy tego młyna, który iuz od kilka liat | trzyma tych trzech set złotych do Jego m(iło)sci Pana podkomorzego | nie oddał, a iego m(iło)sc Pan podkomorzy dla niedania tych pieniędzy | na seim jachac nie chciał, tedy my za tym niedosic uczynieniem | obietnicy y słowu Jego m(iło)sci, a widząc rzecz barzo potrzebną | Domowstwu naszemu, aby Jego m(iło)sc Pan podkomorzy s prozbą | naszą do Jego K(rolewskiey) m(iło)sci od nas obrany iachał, ten młyn po wyisciu | terminu arędarzu od Jego m(iło)sci Pana Połockiego dzierza|cemu Jego m(iło)sci Panu podkomorzemu w tych strawnych pienia|dzach na lat cztery na wytrzymanie pozytkow daiem, ktorzy | młyn yego m(iło)sci przez te lat cztery trzymając komu chcąc | arędowac y według upodobania swego pozytki wybierac | wolno będzie. A yz ten młyn iuz się nadwotlit tedy gdzie by | się w tych czterech lat młyn popsował tedy Jego m(iło)sci na wytrzy|manie y wybieranie pozytkow po wysciu tych⁴¹ czterzech liat y daliey | trzymac pozwolamy nie potrzebuiąc od Jego m(iło)sci czynienia | liczby gdzie by tez Jego m(iło)sc Pan Połocki z dzierzania swego | Jego m(iło)sci Panu podkomorzemu ustąpić nie chciał, albo by po w|stąpieniu y wzięciu w posesyię od Jego m(iło)sci Pana podkomorzego | do wytrzymania Jego m(iło)sci przeszkodę yaką czynił my zastę|powac mamy, ktorei to arzędzie Jego m(iło)sci Pana Połockiego | yz iuz expirował czas minął, zaczym iuz ten młyn w dy|spozycie naszą przyszedł, iednak respektuiąc my na Jego m(iło)sc | Pana Sakowskiego, aby w koscie swym nie szkodował, tedy przy|wołamy Jego m(iło)sci Panu Sakowskiemu arędy iego dotrzymac | mianowicie do roku tysią(c) szesc set dwudziestego czwartego do d|nia Świętego Piotra y Pawła święt rymskich, a po wysciu tego | roku y czasu arędy Jego m(iło)sci Pan podkomorzy ten młyn | według tego listu naszego dzierzenie y używanie swę wziąć | y na tos my dali ten nasz list pod naszymi pieczęci y s podpi|sami ręk naszych, do ktorego listu prosilis my o przyłoze|nie pieczęciey y o podpis ręk Jch m(iło)sci Pana Andrzeia Konin|skiego⁴², Pana Stanisława Lieszczyłowskiego⁴³, a Pana Jana | Piotrowicza⁴⁴ co ych m(iło)sci na prozbę naszą uczynic raczyli. |

⁴⁰ “Панам Полацкім” называли мясцовага кашталяна.

⁴¹ Слова вынесена над радком.

⁴² Андрэй Місапад Дунін Канінскі, полацкі шляхціц, сведка пастановы. Вядомы па іншых крыніцах як мясцовы актывіст: Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XI. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1907. S. 85-86.

⁴³ Станіслаў Лешчылоўскі, полацкі шляхціц, сведка пастановы. Вядомы па іншых крыніцах, як уладальнік часткі маёнтка Лешчылава: Boniecki, A. Herbarz polski. Cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. XIV. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1911. S. 132.

⁴⁴ Ян Пятровіч, полацкі(?) шляхціц, сведка пастановы. Асоба не ідэнтыфікавана.

Pisan w Połocku roku tysiąc szesc set dwudziestego trzeciego | m(iesią)ca January dwunastego dnia.

У того листу печатей прыти|снених | немало || [Арк. 110] немало, а подпис рукъ [...] Korsak | ręką swą, Jozehp Korsak ręk[...] swą, Miza|el Korsak ręką swą, Alexa(n)der [...] ręką, Gabryel Kor|sak, Jan Korsak ręką swą, Dmidr [...]asz Korsak, Abram Kor|sak yako pieczętarz ustnie od Jch m(iłos)ci Panow Korsakow pro|szony Andrzej Kuninsky Misopad ręką swą yako pieczętarz | ustnie proshony od Jch m(iłos)ci Panow Korsakow Stanisław Lieszczy|łowsky ręką swą, устне прошоный печатар Янь Петрович | рукою.

Который тот листь у суду покладаныи и очевисто приыз|нанныи есть до книгъ земьскихъ Полоцкихъ вписанъ.

Выписъ выдан.

НГАБ. Ф. 1778. В. 1. Спр. 1. Арк. 108 адв.-110.